

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЕВОЇ УКРАЇНОЗНАВЧОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

PREPARING STUDENTS OF THE FACULTY OF PHILOLOGY AND JOURNALISM TO ORGANIZE EXTRACURRICULAR UKRAINIAN STUDIES IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

Статтю присвячено актуальній проблемі підготовки вчителя української мови та літератури, спроможного реалізовувати освітню практику на засадах українознавства, майстерно організовувати інтелектуальне дозвілля сучасної учнівської молоді. Розкривається суть понять «дозвілля», «українознавча робота», «організація дозвіллевої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти», «підготовка майбутніх учителів мови і літератури до організації дозвіллевої українознавчої роботи». Головну увагу зосереджено на теоретико-методологічних засадах підготовки студентів факультету української філології до організації дозвіллевої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти. Зазначено, що підготовка майбутнього вчителя української мови та літератури до організації дозвіллевої українознавчої роботи ґрунтується на гуманістичній концепції, в основі якої – аксіологічний підхід. Розглянуто Головні джерела підготовки майбутніх учителів української мови та літератури на засадах українознавства: пізнавальна робота (належний рівень знань з українознавства, української мови та літератури, історії та етнографії України, фольклору тощо); дослідницька діяльність (науково-дослідна та пошукова діяльність студентів); практична робота (результат впливу цілеспрямованого дослідницького пошуку, що допомагає фіксації практичних навичок українознавчої роботи. Виокремлено фахові вміння та навички у процесі діяльності вчителя української мови та літератури на ниві організації дозвіллевої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти: наявність сформованих творчих здібностей, високий рівень професіоналізму та особистісного розвитку; розвинуті духовні цінності та моральні якості; уміння організовувати та проводити якісну позакласну виховну роботу та пошукову українознавчу діяльність.

Ключові слова: професійна підготовка, організація дозвіллевої українознавчої

роботи, дозвілля, українознавство, національна культурна спадщина.

The article is devoted to the urgent problem of training teachers of the Ukrainian language and literature who are capable of implementing educational practices based on Ukrainian studies and skillfully organizing meaningful leisure activities for modern schoolchildren. It reveals the essence of the concepts of "leisure," "Ukrainian studies work," "organization of leisure activities in Ukrainian studies in general secondary education institutions," and "training future teachers of language and literature to organize leisure activities in Ukrainian studies." The main focus is on the theoretical and methodological foundations of training students of the Faculty of Ukrainian Philology to organize leisure activities in Ukrainian studies. It is noted that the training of future teachers of Ukrainian language and literature to organize leisure activities in Ukrainian studies is based on a humanistic concept, which is founded on an axiological approach. The main sources of training future teachers of Ukrainian language and literature based on Ukrainian studies are considered: cognitive work (a sufficient level of knowledge in Ukrainian studies, Ukrainian language and literature, history and ethnography of Ukraine, folklore, etc.); research activity (scientific research and students' exploratory activity); practical work (the result of purposeful research activity, which contributes to the consolidation of practical skills in Ukrainian studies). The professional skills and abilities of teachers of Ukrainian language and literature in the field of organizing leisure activities in Ukrainian studies in general secondary education institutions have been identified: the presence of developed creative abilities, a high level of professionalism and personal development, developed spiritual values and moral qualities, the ability to organize and conduct high-quality extracurricular educational work and exploratory activities in Ukrainian studies.

Key words: professional training, organization of leisure activities related to Ukrainian studies, leisure, Ukrainian studies, national cultural heritage.

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051:811.161.2]:
[379.81:373.5]:39(=161.2)(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/87.31>
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Кириченко В.Г.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Йовенко Л.І.,
докт. пед. наук, професор,
професор кафедри української
літератури, українознавства та методик
їх навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодення характеризується потужними перетвореннями в суспільно-політичній, економічній та духовній ділянці життєдіяльності української нації, що актуалізувало зростання вимог до підготовки вчителя української мови та літератури, конкурентоспроможного, придатного до самовдосконалення та критичного мислення, втілення найкращих моральних та патріотичних рис, спроможного реалізовувати освітню практику на засадах українознавства, майстерно

організовувати інтелектуальне дозвілля сучасної молоді. Все це підсилює потребу професійної підготовки майбутніх учителів української мови та літератури до організації дозвіллевої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти.

Логіку організації дозвіллевої діяльності молодого покоління визначають: закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Концепція «Нова українська школа», Концепція розвитку педагогічної освіти, Конституція України, Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор, в яких розглядають цю проблему і підходи її розв'язання. Вченими-педагогами розроблено особливості професійної підготовки майбутнього вчителя до організації дозвілєвої роботи в закладах загальної середньої освіти (А. Алексюк, Ю. Бардашевська, О. Безпалько, О. Голік, Т. Гончар, В. Гончарук, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Л. Йовенко, О. Коберник, Т. Кисельова, Т. Корнієнко, В. Кузь, А. Макаренко, О. Мелік-Пашаєв, О. Миронюк, Л. Пархета, В. Пічі, О. Пехота, О. Семенов, Н. Сивачук, В. Сластьонін, С. Совгіра, В. Сухомлинський, І. Терешко, М. Фіцула, О. Циганок, О. Чайка, В. Шахов, І. Яворська та ін.).

Особливості художньо-творчої та ігрової діяльності молоді розкрито С. Русовою; організацію дозвілля школярів на основі народних звичаїв, традицій та фольклору визначено О. Жорновою, З. Файчак, та ін.. Зміст підготовки вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства розробила В. Кириченко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вагомий функціональний потенціал дозвілєвої діяльності учнів загальної середньої освіти на основах українознавства у професійній підготовці майбутнього вчителя української мови та літератури та невелика наявність змістового розроблення організації такої роботи призвели до вибору теми цієї наукової розвідки.

Метою статті є висвітлення теоретико-методологічних засад організації дозвілєвої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. у «Великому тлумачному словнику української мови» поняття «дозвілля» трактується як вільний від праці час; час відпочинку [1, с. 312]. Подібно цю дефініцію розглянуто й у «Педагогічному словнику», де вона тлумачиться як «вільний від обов'язкової діяльності час» [2, с. 100]. Різновидами дозвілля названо ігри, читання, праця, заняття спортом, мистецтвом, технікою та ін., що дозволяє здійснювати всебічний розвиток особистості. Обґрунтовано сплановане дозвілля є вагомим засобом збереження морального та фізичного здоров'я, джерелом естетичного розвитку молодого покоління, підвищення працездатності та результативності навчання та виховання. Отже, організація дозвілля молоді – серед провідних завдань закладів освіти, сім'ї та громадських організацій.

А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Кузь вважали дозвілля джерелом розкриття талантів, задоволення духовних потреб, подолання психологічної напруги, що з'являються у процесі життя та діяльності.

Організацію дозвілєвої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти розглядаємо як сукупність заходів, що реалізуються у вільний від

навчання час, спрямованих на всебічний розвиток особистості засобами фольклору, народних традицій та звичаїв, ігор, календарних та родинних свят.

Підготовка майбутніх учителів української мови та літератури до організації дозвілєвої українознавчої роботи слугує справі озброєння їх необхідним переліком знань, умінь і навичок з питань національної культурної спадщини, рідної мови та історії українського народу та психологічних рис шкільної молоді. Саме тому, готовність майбутніх педагогів до організації дозвілєвої українознавчої роботи відтворює потрібний рівень фахових компетенцій з організації та проведення такого виду діяльності, а також стійке прагнення до її здійснення.

Підготовку майбутнього вчителя української мови та літератури до організації дозвілєвої українознавчої роботи формулюємо як навмисно впроваджену систему освітньо-виховних заходів, що ґрунтуються на глибокій обізнаності з локально-територіальними особливостями національної культурної спадщини, звичаями, традиціями, обрядами, історичним подіями та має цілі формування належної системи цінностей, мотивів та прагнень у майбутніх фахівців майстерності в питаннях здійснення дозвілєвої українознавчої роботи з урахуванням психологічних, вікових, культурних запитів сучасних школярів.

Нова українська школа однією з провідних компетентностей сьогодення визначає ерудицію та здатність самовираження у культурній сфері, що окреслює усвідомлення особистої національної ідентичності як підмурівку чемного ставлення до національної культурної спадщини та толерантності до культур інших етнічних спільнот. Соціальна та громадянська компетентність, загальнолюдські чесноти, конструктивна участь молоді у громадському житті, сімейних відносинах, фаховій діяльності набувають нині якнайвиразнішого звучання.

Морально-етичні цінності, повага до закону та прав людини, сприяння мультикультурному різноманіттю є основоположними у діяльності професіоналів, спроможних давати молодому поколінню не тільки знання з навчальних дисциплін, а й реалізовувати успішну організацію дозвілєвої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти.

Підготовка майбутнього вчителя української мови та літератури до організації дозвілєвої українознавчої роботи ґрунтується на гуманістичній концепції та визначає застосування навчально-методичного забезпечення з використанням найефективніших технологій виховної діяльності, що зумовлюють оволодіння здобувачами вищої педагогічної освіти фаховою компетентністю, в основі якої – аксіологічний підхід.

Головними джерелами підготовки майбутніх учителів української мови та літератури на засадах українознавства визначено: пізнавальну роботу (належний рівень знань з українознавства,

української мови та літератури, історії та етнографії України, фольклору тощо; дослідницьку діяльність (науково-дослідна та пошукова діяльність студентів); практичну роботу (результат впливу цілеспрямованого дослідницького пошуку, що допомагає фіксації практичних навичок українознавчої роботи [5, с. 14].

Зважаючи на вищезазначене, позаурочна робота дає творчому педагогу найпотужніші можливості залучення молодого покоління до наповненого високосмістовного культурного дозвілля, створення результативних умов для активно-творчого сприйняття дійсності та креативного її перетворення. Дозвіллева українознавча робота цілеспрямована на зацікавленість школярів у творчій діяльності та виробляє стійке захоплення рідною національно-культурною спадщиною, розвиток загальнолюдських і національних цінностей, талантів, нахилів тощо. Таким чином, специфіка діяльності вчителя української мови та літератури передбачає найінтенсивнішу творчу самореалізацію.

Провідною метою педагога на ниві організації дозвіллевої українознавчої діяльності є формування патріотизму, кращих національних чеснот, розвиток креативних рис підростаючого покоління, твердого попиту у активному, духовно наповненому дозвіллі. Така мета передбачає рішення завдань: розширення та поглиблення знань здобувачів вищої педагогічної освіти з дисциплін українознавчого циклу (фольклор, етнографія України, народне дитинознавство, українська народна вишивка), методики навчання української літератури, методики проведення позаурочної роботи в школі; формування у майбутніх педагогів патріотичних чеснот, любові до рідного краю, шанобливого ставлення до культури та історії, рідного дому, роду, сім'ї, високоморальних якостей; розвиток творчих здібностей молоді, ініціативи, самостійності тощо; виховання стійкої мотивації до духовного високультурного дозвілля [3, с. 22].

Було виокремлено фахові вміння та навички у процесі діяльності вчителя української мови та літератури на ниві організації дозвіллевої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти: наявність сформованих творчих здібностей; високий рівень професіоналізму та особистісного розвитку; стійка потреба до самоосвіти, наявність сили волі, палкого темпераменту, оптимізму, організаторських здібностей, художнього обдарування; розвинуті духовні цінності та моральні якості; вчитель української мови та літератури є взірцем культури, носієм вишуканого мовлення, зразком патріотизму; уміння організовувати та проводити якісну позаурочну виховну роботу та пошукову українознавчу діяльність.

Готовність майбутнього вчителя української мови та літератури до організації дозвіллевої українознавчої роботи в закладах загальної середньої

освіти успішно зреалізується в результаті використання в освітньому процесі сучасних форм, методів і технологій навчання (проблемні ситуації, міні-диспути, тренінгові технології, спеціальні завдання під час педагогічної практики, належний рівень взаємодії суб'єктів навчання, співпраця з батьками школярів та громадськістю).

Отже, педагог під час організації дозвіллевої українознавчої роботи має детально знати особливості такої діяльності, а також специфіку роботи з учнями різного віку, бути налаштованим на виконання завдань проведення соціальнозначущого дозвілля.

Процес підготовки майбутнього вчителя до організації дозвіллевої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти передбачає застосування певних підходів, серед яких – синергетичний, що створює умови які уможливають отримання знань власне здобувачем, його креативність. Цей підхід, на наш погляд, визначає активність, діалогічність, самостійність, ініціативу, творчість, коли учасники освітнього процесу обирають шляхи індивідуальної освітньої траєкторії; аксіологічний підхід обґрунтовує розвиток морально-етичних, естетичних, національних цінностей, що є головним завданням гуманістичної педагогіки; особистісно-діяльнісний підхід акцентує на особистості школяра, його мотивах, інтересах, цілях, психологічних особливостях, що визначає цілі освітнього процесу; компетентнісний підхід зумовлює набуття здобувачами вищої освіти мудрості рішення життєвих ситуацій, соціальних ролей, реалізацію ключових функцій та компетенцій (стосується не лише когнітивної та операційно-технологічної сфер, а й соціальної, поведінкової, мотиваційної, етичної, вміщує систему ціннісних орієнтирів, що призводить до формування компетентностей не тільки у процесі навчання, а й під вагою сімейного оточення, друзів, релігії, роботи, економіки та ін..

Застосовування зазначених підходів до процесу підготовки вчителя до організації дозвіллевої українознавчої роботи підтримує створення освітнього процесу, що сприяє не тільки засвоєнню майбутніми фахівцями системи знань, а й стимуляції їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

Під час підготовки здобувачів до організації дозвіллевої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти варто, на нашу думку, застосовувати принципи: доступності, систематичності й послідовності, науковості, свідомості і активності, зв'язку теорії з практикою, системності та цілісності елементів підготовки здобувачів освіти до реалізації професійної діяльності, цілеспрямованості, цілісного впливу навчальних дисциплін на наукову підготовку студентів [4, с. 173].

Зміст підготовки майбутніх вчителів до організації дозвіллевої українознавчої роботи передбачає розробку методичних рекомендацій та

планів пошуково-експедиційної, позааудиторної, дозвілєвої діяльності, ціллю яких є формування в здобувачів комунікативних, гностичних, практичних, організаторських умінь і навичок організації дозвілля.

Найбільший потенціал у такій діяльності мають навчальні дисципліни: сучасна українська літературна мова, історія української літератури, фольклор, українознавство, методика навчання української літератури, етнографія України, а також студентські творчі гуртки («Фольклорний театр», «Українська народна іграшка», «Театр Слова». Вагому роль відіграє і організація участі молоді в виставах, святах, виставках, пошуковій діяльності українознавчого спрямування.

Варто акцентувати на діяльності здобувачів у студентських наукових товариствах, гуртках і проблемних групах; майстер-класах, підготовці індивідуально-дослідних завдань, рефератів, доповідей, виконанню курсових та випускних кваліфікаційних робіт, участі у розробці госпрозрахункових тем, науково-дослідних лабораторій, навчально-методичних семінарів, науково-практичних конференцій, конкурсах студентських наукових робіт.

Висновки. Таким чином, організацію дозвілєвої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти розглянуто як сукупність заходів, що реалізуються у вільний від навчання час, спрямованих на всебічний розвиток особистості засобами українознавства. Така робота спрямовується на розв'язання важливих державних та культурних завдань за рахунок наповнення дозвілля

високодуховною, суспільно-корисною діяльністю на засадах українознавчої науки. Підготовку студентів факультету української філології до організації дозвілєвої українознавчої роботи визначаємо як систему освітньо-виховних заходів, що ґрунтуються на глибокій обізнаності з національною культурною спадщиною і має цілі формування належної системи цінностей, мотивів та майстерності у дозвілєвій українознавчій роботі з урахуванням психологічних, вікових, культурних запитів сучасних школярів.

Розглянута тематика не вичерпується нашим дослідженням. На окрему розвідку очікує питання підготовки майбутніх учителів до організації дозвілєвої українознавчої роботи в закладах загальної середньої освіти під час вивчення курсу історії української літератури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
3. Кириченко В. Г. Підготовка вчителя-філолога до організації культурно-дозвілєвої діяльності учнів сільської школи на засадах українознавства : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2019. 22 с.
4. Педагогіка вищої школи / В. П. Андрущенко та ін.; за ред. В. Г. Кременя, В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. Київ: Педагогічна думка. 2008. 256 с.
5. Циганок О. О. Підготовка майбутнього вчителя-філолога до українознавчої роботи в школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2016. 21 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.09.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 31.10.2025
Дата публікації: 20.11.2025